

# Ontrafelen van het effect van zorg op

Aardbeien plukken helpt mensen die depressief zijn. Dat komt door de mooie rode kleur van de vrucht. Deze en andere uitspraken tekenden onderzoeker Jan Hassink en zijn collega's op uit de mond van zorgboeren en -boerinnen. Hassink: 'Ik weet niet of dat zo is, maar het is boeiend om dit soort ervaringen uit te zoeken.'

Her en der in het land proberen boeren en boerinnen een – gedeeltelijk – inkomen te halen uit de zorg voor hun medemens: van verstandelijk gehandicapten tot mensen met een burn-out, drugsverslaafden tot ex-gedetineerden. Vierhonderd zorgboerderijen zijn er al, variërend van echte landbouwbedrijven met zorg als neventak tot groentetuinen bij zorginstellingen. Tot nu toe zijn zorgboeren en -boerinnen vooral aangewezen op hun eigen en andermans ervaringen.

Wetenschappelijke onderbouwing van het nut en het effect van zorg op de boerderij is maar mondjesmaat aanwezig en veelal gebaseerd op anekdotes. Stukje bij beetje probeert onderzoeker Hassink van Wageningen UR die vragen te beantwoorden. Voor het systeem-innovatieprogramma multifunctionele bedrijfssystemen is hij aan de slag gegaan met twee vragen: hoe belangrijk is het dat een zorgboerderij nog echt productie draait en welk effect heeft het werken met planten op de cliënten?

Zorgboeren hebben al langer het gevoel dat het beter voor de cliënten is wanneer de zorgboerderij een bedrijfsmatig karakter heeft en draait op de inkomsten uit de landbouw. Vaak zijn dit bedrijven waar de boer

zich richt op de productie en de boerin een beperkt aantal cliënten begeleidt. De boer is het middelpunt. Tegenover dit bedrijfsmatige bedrijf staat de zorggerichte boerderij met vooral inkomsten uit de zorg. Soms is zo'n bedrijf opgezet vanuit het initiatief van een zorginstelling of soms is het zelfs een onderdeel van. Maar ook zijn er bedrijven die van de oorspronkelijke primaire productie zijn overgestapt op zorg.

## >> Gevoel bevestigd

Op verzoek van het Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg en Omslag, een stichting voor zorg en landbouw met een antroposofische signatuur, onderzocht Hassinks groep of het ertoe doet dat een zorgbedrijf een bedrijfsmatig karakter heeft. Samen met zorgboeren werden eerst de verschillende aspecten van zo'n bedrijf benoemd, zoals duidelijke rechten en plichten voor zorgboeren en cliënten, de intentie tot volwaardig werknemerschap van cliënten en financiële beloning voor hun werk. Daarna interviewden ze zorgboeren en -boerinnen van drie instituu- en drie bedrijfsmatige boerderijen die met verstandelijk



# de boerderij

gehandicapten werken. Ook liepen ze een aantal dagen mee op verschillende boerderijen.

De onderzoekers bevestigen het gevoel van de boeren. 'De basisvoorwaarde voor het gezondmakende aspect van de zorgboerderij is dat de cliënt zich betrokken voelt', aldus Hassink. 'Cliënten met een begeleider zonder landbouwachtergrond ervaren hun werk niet als echt werk. Maar als zij wel bijdragen aan de landbouwproductie en zien dat de producten verkocht worden, dan voelen zij zich trots. Hun werk ervaren ze dan als belangrijk. Het gevolg is dat ze zich betrokken voelen bij de boerderij. Ze voelen zich ook een beetje boer. Pas dan maakt de cliënt een ontwikkeling door.'

Hassink legt uit dat een productieboer creativiteit moet gebruiken om een cliënt mee te laten werken. Hij geeft het voorbeeld van een boer met varkens. Voor een goede productie stemt hij de hoeveelheid voer af op wat de verschillende leeftijdsgroepen varkens nodig hebben. Voor zijn cliënt, die regelmatig de varkens voert, is het een onmogelijke opgave om dit te onthouden. Als een hoge productie geen hoofdzaak is, zou een zorgverlener al snel denken: 'dit kan hij dus niet. We moeten iets anders verzinnen.' Maar deze boer verzoon een systeem met kleuren, waarbij elke kleur voor een bepaalde hoeveelheid voer staat.

## >> Vertrouwen hebben

Bij de tweede vraag over het effect van het werken met planten vroeg Hassink's groep begeleiders en zorgboeren wat zij daarvan merkten. 'Het specifieke van het werken met planten is dat het zaaien, verzorgen en oogsten van planten een proces is waar je vertrouwen in moet hebben. Je stopt een zaadje in de grond en dan moet je maar afwachten of er iets op komt. Dat is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Ook leren cliënten dat alle dingen tijd nodig hebben. Bovendien zijn planten in tegenstelling tot dieren onschuldige levende wezens. Dieren doen

een heel direct appèl op cliënten, wat voor sommigen te bedreigend kan zijn. Met planten kun je een relatie aangaan die meer veiligheid biedt.'

Heel specifiek is het einde van het seizoen, als alle planten afsterven. In de psychologie, in de verslavingszorg of bij mensen met een burn-out wordt die periode benut door te laten zien dat dode planten weer voedsel kunnen zijn voor de planten in het nieuwe seizoen. 'Dan gebruiken ze wel de metafoer van de composthoop. Het dode materiaal gaat op een hoop, wordt warm, wordt waardevolle compost en draagt uiteindelijk bij aan het nieuwe leven. Het proces begint als het ware helemaal opnieuw. Voor veel mensen is dat een troostrijke ervaring.'

## >> Eerste inventarisatie

Direct effect heeft de plek waar de mensen werken. Een beschutte moestuin of een kruidentuin biedt veiligheid, in tegenstelling tot een groter, opener veld. Daarnaast kunnen kleuren en geuren het welbevinden van de cliënten beïnvloeden, maar ook het soort werkzaamheden. Het duurt jaren voordat je het effect van fruitbomen snoeien ziet. Eenjarigen geven een veel sneller resultaat. Hassink geeft aan dat hij over de waarde van het werken met planten niet meer dan een eerste inventarisatie heeft kunnen doen. Graag wil hij dit onderwerp uitdiepen, onder andere door ook de cliënten naar hun ervaringen te vragen. 'Wil de zorglandbouw een volwaardige plek krijgen in de zorg en in de landbouw dan moet toch duidelijk zijn wat het effect van de boerderij, het werken met planten en dieren, heeft op de cliënt en welke aspecten de gezondheid bevorderen en welke niet.

## Voordelen van een bedrijfsmatige zorgboerderij

Een bedrijfsmatig karakter van een zorgboerderij heeft voor cliënten enkele specifieke voordelen boven een institutionele boerderij. Er is nuttig en noodzakelijk werk te doen. Hieraan ontnemen cliënten eigenwaarde. Er is een 'echte' boer als het grote voorbeeld. Hij weet zijn bedrijf zo in te zetten dat het de ontwikkeling van cliënten ten goede komt. Ook is hij in staat voor zijn cliënten aanpassingen in zijn bedrijfsvoering door te voeren. En door het sociale netwerk – denk aan gezin, leveranciers, veearts en collegaboeren – staan cliënten direct in contact met de samenleving.